

Tannhelsevaner blant norske sjøfolk

En enqueteundersøkelse

Ole W. Sandbekk

Leif A. Heløe

Tandläkare Ole Sandbekk har studerat norska sjömäns svårigheter att få tandvård. Dåliga tandvårdsvanor medför att många tvingas söka hjälp för akuta besvär i utländska hamnar. Nästan alla sjömän tycker att särskilda åtgärder är nödvändiga för att garantera sjömännen en rimlig tandhålnivå.

Norske sjøfolk har vært viet stor interesse fra ulike grupper forskere. Særlig sosiologiske (Aubert, Arner 1958) og sosialmedisinske forhold (Sundby 1956, Brun—Gulbrandsen, Irgens—Jensen 1967, Arner 1970) har vært gjenstand for undersøkelser. Vår kunnskap om sjøfolks tannhelseforhold har imidlertid fram til den siste tid vært mangelfull. Observasjoner gjort blant sjømenn i det norske Sjøforsvaret tyder på at de kan ha problemer med å skaffe seg regelbunden tannpleie (Sandbekk, Heløe 1974). Det er nærliggende å anta at liknende forhold også gjør seg gjeldende blant sjøfolk i handelsflåten. For å belyse dette nærmere, ble det i 1974/75 foretatt en skriftlig intervjuundersøkelse blant besetningen på en del norske skip i utenriksfart.

MATERIAL OG METODE

Åtte skip ble valgt ut. Flere rederier ble kontaktet og forespurt, praktiske omstendigheter lå til grunn for det endelige utvalg av skip.* Av de 212 norske sjøfolk ombord, deltok 154 (72 %). Utvalgets aldersmessige sammensetning lå godt

opp til aldersfordelingen i yrkesgruppen som sådann (Direktoratet for sjømenn 1975). Det var liten skilnad i sosial bakgrunn mellom mannskap og offiserer. Spørreskjemaet var strukturert, etter multiple-choice design. Spørretema er gjen-gitt under "Resultater". Svarene ble splittet opp etter ulike bakgrunnskarakteristika, slik vist i *Tabell 1* og i en tidligere artikkel (Sandbekk, Heløe 1974). Begrepet holdning refererer nedenfor til verdien av god tannhelse. For å måle egenskapen best mulig, ble det konstruert en pragmatisk holdningsindeks. To av spørsmålene ble brukt til dette (*Tab. 2*). Det vises ellers til figur- og tabelltekster når det gjelder den øvrige behandling av data.

RESULTATER

Tannlegebesøk

På spørsmålet: "Når var du sist hos tannlege?" svarte 55 % av utvalget at de hadde vært i løpet av siste året. Men bare 37 % svarte ja på spørsmålet: "Har du hatt årlig, regelmessig ettersyn av tennene de siste 5 år?" I *Figur 1* er svarfordelingen sammenliknet med tilsvarende data fra et representativt utvalg av den norske landbefolkning (Heløe, Tronstad 1975). Forskjellen mellom siste års besøk og regelmessig bruk av tannlegetjenester skyldes bl. a. at en del sjøfolk

* Redere: Sig. Bergesen d. y. & Co og Leig Høegh & Co.

Tabell 1. Sammenhengen mellom tannlegebesøk, holdning og utvalgte bakgrunnsfaktorer. Deltakernes fordeling på de enkelte adferds- og holdningsvariable er angitt i prosent, med bakgrunnsvariablenes undergrupper som prosentueringsgrunnlag.

		Vært hos tannlege siste år	Gått regelmessig de siste 5 år	Gått uregelmessig i ungdomsårene	Negativ/usikker holdning
Sosial bakgrunn	Høystatus (n = 36)	67	58	56	13
	Lavstatus (n = 106)	50	30	74	26
Yrkesstatus	Offiser (n = 62)	58	48	63	10
	Mannskap (n = 92)	53	30	74	24
Alder	< 30 år (n = 79)	62	41	68	13
	≥ 30 år (n = 70)	51	36	72	26
Tannlegekontakt	Ja (n = 73)	82	67	52	8
	Nei (n = 81)	29	11	85	26
Ungdomstannpleie	Regelm. (n = 46)	91	78		10
	Uregelm. (n = 103)	43	18		24

bare hadde oppsøkt tannlege for akuttbehandling siste år. Deltakerne ble også spurt om sine tannhelsevaner i ungdomsårene: "Var du hos tannlege fra du sluttet folke/ungdomsskolen til du fylte 20 år?" Kun 1/3 oppga å ha gått regelmessig i denne perioden (Fig. 2). Tabell 1 viser at regelmessige tannlegebesøk var knyttet bl. a. til sosial bakgrunn, yrkesstatus og spesielt besøksmønsteret i ungdomsårene. De sjøfolk som ikke

hadde gått regelmessig til tannlege i ungdomstiden, tenderte til å fortsette dette vanemønster. Fast kontakt med tannlege på hjemstedet var også viktig, slik kontakt var vanligst blant eldre offiserer. — Den var mest sjelden blant eldre mannskap.

Figur 1. Tannlegebesøk de siste fem år, sammenliknet med tilsvarende tall fra et representativt utvalg av den norske landbefolkning. Korrigert for alder og kjønn (Menn, 15—49 år).

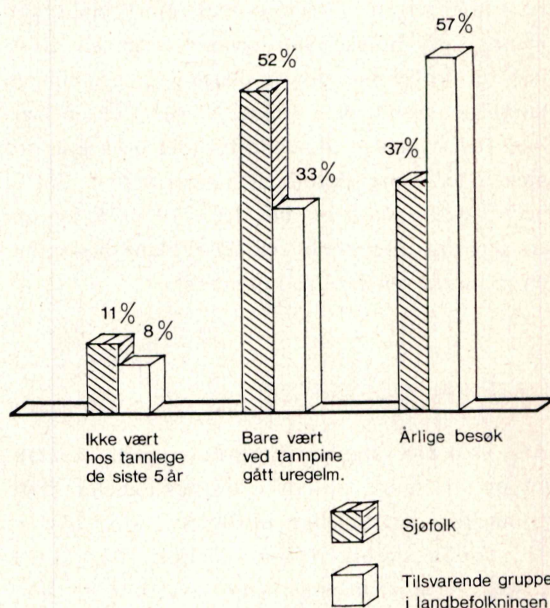
Tabell 2. Konstruksjon av holdningsindeks, sammensatt av to spørsmål.

Spørsmål 1: "Mange voksne nordmenn har fått trukket en eller flere jeksler. Dersom du fikk vondt i en jeksel, hva ville du foretrekke?"

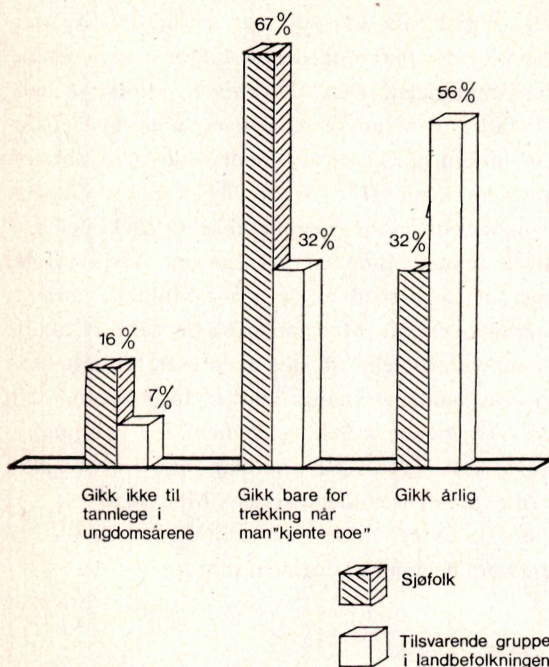
Spørsmål 2: "Derom du fremdeles har egne tenner i behold, og du fikk vite at du måtte ut med 1 000 kr. for å bevare dem, ville du spandert pengene?"

		Spørsmål 1: Svaralternativ		
		Få den trukket ut	Vet ikke, usikker	Få den stelt
Spørsmål 2:	NEI	1	1	2
	USIKKER	1	2	2
	JA	2	2	3

Indeksverdi: 1: Negativ
2: Usikker
3: Positiv } Holdning

Figur 2. Tannlegebesøket mellom folkeskole og tyveårs alder, sammenliknet med tilsvarende tall fra et representativt utvalg av den norske landbefolkning. Korrigert for alder (15—49 år).

Årsaker

De av sjøfolkene som ikke hadde gått regelmessig til tannlege, ble spurt om årsakene til dette: "Dersom du ikke har vært hos tannlege hvert år de siste fem år, hva anser du for å være hoved-

Tabell 3. Oppgitt årsak til uregelmessige (ikke årlige) tannlegebesøk. Mulig å angi flere årsaker. Antall = antall ganger årsaken ble oppgitt.

	Antall	(%)
For dyrt, dårlig råd.	19	(17)
Yrkesforhold.	43	(39)
Tennene så gode at det ikke var nødvendig.	16	(15)
Tennene så dårlige at det ikke var noen vits i.	0	(0)
Har gebiss/ingen egne tenner.	3	(3)
Er redd for å gå til tannlege.	1	(1)
Manglet tiltak, fikk ikke somlet meg til det.	26	(24)
Andre svar.	2	(2)
Sum	110	(101)

årsak/er?" Hele 39 % av svarene gikk på yrkesforhold som hinder for regelmessige besøk (Tab. 3).

Mottatt behandling

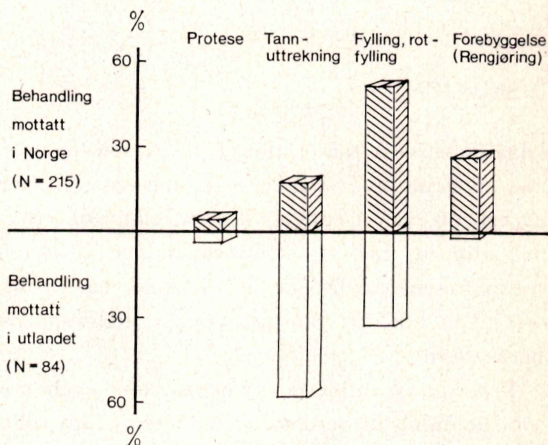
To spørsmål ble stilt om emnet:

1) "Kan du huske hva du fikk gjort sist du var hos tannlege i Norge?"

2) "Dersom du har vært hos utenlandsk tannlege, hva fikk du gjort siste gang du var der?"

Svaralternativene var identiske. Omlag 43 % hadde vært hos utenlandsk tannlege. Fordelingene vises i Figur 3. To vidt forskjellige mønstre, eller behandlingsprofiler, kom fram. Tannekstraksjoner utgjorde hovedtyngden av behandling i utenlandske havner.

Figur 3. Behandling mottatt hjemme og av tannlege i utenlandsk havn ved siste tannlegebesøk, angitt i prosent av det samlede antall behandlinger.

Holdning

Omlag 1/5 av utvalget ga uttrykk for negativ, respektive usikker holdning til verdien av en god tannehelse. Også holdning var nært knyttet til tannlegekontakt hjemme (Tab. 4).

Aktuelle løsninger

Svarfordelingen på spørsmålet: "Dersom du tror det kunne være en idé å ordne med et fastere tannlegetilsyn for sjøfolk, hva tror du ville være det beste?" vises i Tabell 4. 96 % av deltakerne mente at særskilte tiltak var nødvendig! Størst

Tabell 4. Tilslutningen til spesielle tannhelsetiltak for sjøfolk. Mulig å gi tilslutning til flere alternativ samtidig. Antall = antall ganger alternativet fikk tilslutning.

	Antall	%
a. Ingen spesielle tiltak.	7	(4)
b. Pliktig undersøkelse ved påmønstring.	71	(35)
c. Fast besøk av tannlege ombord.	37	(18)
d. Faste norske tannleger for sjøfolk i havnebyene.	24	(12)
e. Innkalling til offentlig tannlege i feriene.	33	(17)
f. Rimeligere behandling hjemme for sjøfolk.	29	(15)
Sum	201	(101)

tilslutning fikk en ordning med pliktig undersøkelse i tilknytning til påmønstring.

DISKUSJON

Utvalgsmetoden var i tillegg til ressursituasjonen, bestemt av rederienes skjønnsmessige valg av egnede skip. Utvalget fikk en relativ overvekt av gruppen 25—34 år, dessuten ble offiserer overrepresentert. De nevnte forhold har trolig ført til et noe for gunstig bilde av målgruppens helseadferd.

Yrkesstatus influerte såvel på tannlegebesøk som holdning til verdien av tannhelse. Den rolle yrkesstatus spilte, tyder muligens på at det gjør seg gjeldende forskjellige normer for helseadferd blant ulike grupper ombord.

Sosial bakgrunn spilte en liknende rolle som yrkesstatus, til tross for den relativt sterke sosialisering yrket medfører (Arner 1962). Alder alene viste liten innvirkning på besøksregulariteten, slik variabelen er brukt her (todelt). Derimot var det en sammenheng mellom alder og holdning. En mulig forklaring kan være at uttrykt positiv holdning ikke nødvendigvis medfører tilsvarende adferd. Spesielt kan dette være tilfelle hvis ytre barrierer for slik adferd er tilstede. For sjøfolk ser

yrket ut til å ha en slik barrierefunksjon (Tab. 3). Utvalget skilte seg tydelig ut fra landbefolkningen når det gjaldt tannlegebesøk (Fig. 1 & 2). Forskjellen lar seg neppe forklare med forskjeller i sosial bakgrunn, det var imidlertid ikke mulig å kontrollere for denne faktor i sammenlikningsmaterialet. Den behandling sjøfolkene hadde fått i utenlandske havnebyer, underbygger deres utsagn om at dette tilbudet ikke er kvalitativt tilfredsstillende (Fig. 3) (Sandbekk 1976). Dersom tannhelsetjenesten hjemme ikke er fleksibel nok til å imøtekomme en yrkesgruppe som sjøfolk, kan dette føre til at de må ta tiltakke med et dårligere tilbud. Med tanke på de vansker akutte tannhelseproblemer til sjøs medfører, er det ikke overraskende at mange ønsket førebyggende tiltak. Gjeldende norske reglement for helseundersøkelse av sjøfolk gir grunnlag også for obligatoriske tannhelseundersøkelser. Men skal en slik løsning fungere, må den samtidig inneholde tilbud om behandling for dem som trenger det.

LITTERATUR

- Arner, O.: Sjømannslivet — yrke eller vandreår? T. for Samfunnsforskning 3: 17—27, 1962.
- Arner, O.: Dødsulykker blant sjømenn, 211 s. Universitetsforlaget, Oslo 1970.
- Aubert, V., Arner, O.: On the Social Structure of the Ship, Acta Sociol. 1,3: 200—219, 1958.
- Brun-Gulbrandsen, S., Irgens-Jensen, O.: Abuse of alcohol among Seamen, Brit. J. Addict. 62: 19—27, 1967.
- Direktoratet for sjømenn: Særskilt oppgave over befall og mannskap på norske handelsskip pr. 1. november 1974, fordelt på innen- og utenriksfart, alder og stilling. Stensil 4 s. Oslo 1975.
- Heløe, L. A., Tronstad, L.: The use of dental services among Norwegian adults in 1973, Community Dent. Oral Epidemiol. 3: 120—125, 1975.
- Sandbekk, O. W.: Synspunkter blant sjøfolk på tannhelsespørsmål, Tidens Tann 37: 173—176, 1976.
- Sandbekk, O. W., Heløe, L. A.: Behandlingsvaner hos en gruppe militærpersonell, Norske Tannlægeforen. Tid. 84: 100—105, 1974.
- Sundby, P.: Occupation and Insanity. The frequency distribution of psychosis within different occupational groups, with special reference to psychosis among ordinary seamen, s. 276—286. Acta psychiat. scand. Suppl. 106, Copenhagen 1956.